

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ ЛІНГВОДИДАКТИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ С. РУСОВОЇ

У статті головну увагу автор приділяє особливостям формування монологічної компетенції в контексті ідей лінгводидактичної концепції С. Русової. Автор підкреслює, що в сучасній інтерпретації освітніх проблем дошкільного виховання ідей та поглядів С. Русової постають у новому світлі. В історичному розвитку українська дошкільна спіралась у розв'язанні низки теоретичних і практичних питань на спадщину С. Русової. У статті зазначено, що провідною ідеєю концепції національного виховання дошкільників є навчання дітей рідної мови. У статті автор доходить висновку, що застосування в навчанні дошкільників запропонованих С. Русовою методів та прийомів дасть змогу дітям користуватися цим видом зв'язного мовлення в різних ситуаціях спілкування.

Ключові слова: розповідь-роздум, методи навчання, діти старшого дошкільного віку.

Постановка проблеми. Зміни, які відбуваються у суспільному, політичному, національному житті нашої країни, спрямовані на повноцінну і чітку реалізацію своєї духовної сутності. У сучасній інтерпретації освітніх проблем дошкільного виховання погляди С. Русової постають у новому світлі. Українська дошкільна лінгводидактика з перших років свого становлення спіралась у розв'язанні низки теоретичних і практичних питань на спадщину видатного вченого-педагога С. Русової.

Аналіз досліджень. Провідною ідеєю концепції національного виховання дошкільнят, на думку С. Русової, є навчання дітей рідною мовою. Мова, за її словами, це соціальний зв'язок між людьми, засіб для виявлення свого внутрішнього світу і для приймання нового безмежного знання. Необхідність навчання старших дошкільників складати розповідь-роздум обумовлена значенням цього виду зв'язного мовлення в організації спілкування, у розвитку розсудливості як однієї із базових якостей особистості дошкільника, спроможного грамотно, аргументовано доводити власні переконання, логічно, послідовно, зв'язно викладати свої думки в різноманітних життєвих ситуаціях.

На різних етапах розвитку лінгводидактичної науки питання навчання дошкільників зв'язного мовлення перебували в центрі уваги багатьох дослідників (А. Богуш, Л. Березовська, О. Білан, Н. Водолага, Н. Гавриш, В. Захарченко, А. Зрожевська, Н. Луцан, О. Монке, І. Попова, Т. Постоян, Л. Фесенко), але тільки в останні роки проведено дослідження, які показали можливість навчання старших дошкільників висловлювань-міркувань (Н. Семенова, Н. Харченко). Ми маємо підстави констатувати недостатню розробку щодо змісту, методів та прийомів навчання старших дошкільників складати розповіді-роздуми.

Мета статті – визначити особливості використання методів та методичних прийомів педагогічної спадщини С. Русової у процесі формування монологічної компетенції.

Виклад основного матеріалу. Впровадження в сучасну практику методичних прийомів С. Русової з розвитку зв'язного мовлення має бути адаптоване до сьогоденних вимог української дошкільної лінгводидактики.

З-поміж цілої низки наявних у лінгводидактиці методів і прийомів розвитку в дошкільників зв'язного монологічного мовлення дослідники (О. Білан, А. Богуш, Н. Гавриш, А. Зрожевська, С. Ласунова, О. Монке, Т. Постоян, О. Ушакова, Н. Харченко) називають спостереження, екскурсії, бесіди, читання творів художньої літератури та їх переказування, самостійні розповіді, дидактичні ігри, моделювання

С. Русова наголошувала, що виховний процес в дитячому садку необхідно збагачувати "по-справжньому цінними творами художньої літератури, пройнятими гуманістичним змістом, які викликають у дитини захоплення красою, дають можливість пережити хвилини справжньої радості чи смутку, збагнути особливу красу змісту й форми твору" [3, с. 20]. У низці досліджень (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Запорожець) показано можливості впливу творів художньої літератури на розвиток зв'язного мовлення. Ученими зазначено, що розвиток сприймання й усвідомлення художніх творів відбувається поступово: від установаження легко усвідомлюваних зв'язків до складних причинних та аналізу мотивів вчинків персонажів, розуміння основного змісту твору, його проблеми.

Роздум виникає у дітей за наявності потреби в ньому. Одним з методичних прийомів викликати цю потребу, тобто потребу зрозуміти щось, довести або спростувати якесь твердження є вміло поставлене вихователем запитання "чому?" С. Русова підкреслювала, що питання дітей треба задовольняти, щоб не згасити їх цікавості, не приголомшити їх природного змагання усе знати, усе зрозуміти [3, с. 117]. Проблемно-пошукові питання цінні тим, що пробуджують допитливість дітей,

прагнення дошукуватися причин, доступних для них явищ. Наявність таких інтересів вважаємо могутнім стимулом для змістовних дитячих роздумів.

Серед адекватних для дітей дошкільного віку методів розвитку логічного мислення та зв'язного мовлення у значній кількості досліджень (Л. Венгер, О. Дяченко, Д. Єльконін, М. Поддяков) називається моделювання. Дослідники Н. Семенова, Н. Харченко пропонують дотримуватися принципу поступовості у використанні методу моделювання: спочатку модель виступає як відображення структури тексту, а потім – як орієнтир для самостійного складання тексту.

С. Русова зазначала, що маленьку дитину важливо навчити відчувати, сприймати різноманітні ознаки навколишніх предметів, виділяти ці ознаки у спеціально абстрагованому дидактичному матеріалі та в реальних життєвих умовах, привчати змалечку до самостійних зосереджених занять [3, с. 22]. У дослідженнях О. Білан, С. Ласунової, Н. Харченко встановлено, що наочність має велику пізнавальну, естетичну, виховну цінність, виступає інформаційним джерелом для розвитку зв'язного мовлення.

Розвитку доказовості мовлення сприяє загадка. С. Русова зазначає, що необхідно не давати дитині готове знання, хоч би й саме початкове, а більш усього збудити в дитині її духовні сили, розворушити цікавість, допитливість, доказовість. Ю. Іларіонова пропонує використовувати різноманітні методи та прийоми у навчанні дітей відгадувати загадки (ілюстрації, дидактичні ігри, екскурсії, спостереження).

В удосконаленні навичок побудови висловлювань-роздумів значну роль відіграє цілеспрямоване навчання, яке може здійснюватися в ігровій формі. С. Русова наголошувала на тому, щоб гра викликала працю різних інтелектуальних сил дитини [3, с. 80]. Гра надає величезні можливості для розвитку мовленнєвих навичок та вмінь. Використання мовленнєвих ігор та ігрових вправ, на думку вчених (Н. Гавриш, Н. Луцан, Н. Семенова, О. Смирнова, Є. Струніна, О. Ушакова, Л. Шадріна), допомагає дітям складати власні розповіді-роздуми, коли дитина не просто відтворює відомі їй мовленнєві одиниці, а вибирає, комбінує їх кожного разу по-новому. Використовуючи наукові доробки вчених, нами відповідно до етапів експериментальної методики введено три групи мовленнєвих ігор та вправ, які спрямовані на досягнення певної мети навчання: формування у старших дошкільників умінь виділяти істотні ознаки предметів та явищ, причинно-наслідкові зв'язки між ними, навчання складання цілісного роздуму, що складається з тези, доведення та висновку, використання різновидів мовленнєвих засобів зв'язку між структурними частинами.

Особливо чітко тісний зв'язок мовленнєвого та розумового розвитку дітей дошкільного віку виступає у формуванні зв'язного мовлення. Лінії взаємодії граматичних, орфоепічних, лексичних та стилістичних норм мови відіграють значну роль у навчанні дітей дошкільного віку складання розповідей-роздумів. С. Русова указувала, яким ми шляхом маємо йти, щоб "найкраще розвинути дитячу мову: маємо стежити за доброю вимовою, маємо навчати гарним, легеньким ритмічним віршам, давати дітям розмовляти вільно на цікаві для них теми, нахилити їх до складання самостійних творів, невеличких оповідань" [3, с. 79].

На формуальному етапі експерименту нами було розроблено експериментальну методику, яка передбачала три взаємопов'язаних етапи: підготовчий, ознайомлювально-репродуктивний, діяльнісний. [2, с. 19].

Метою першого, підготовчого, етапу виступило збагачення чуттєво-інформаційного досвіду, на основі якого діти виділяли характерні ознаки явищ, предметів, природи та соціального оточення; забезпечення естетичного сприймання художніх творів, які розкривали світ природи, казки, стосунків між дітьми; збагачення словника дітей з тем "Навколо рідної природи", "Стосунки між дітьми". Для досягнення поставленої мети на цьому етапі експериментальної методики реалізовувалися такі педагогічні умови: збагачення знань про довкілля, стимулювання до аналітико-синтетичної діяльності в довкіллі; збагачення словника дітей сполучниками (бо, тому що, через те що), вставними конструкціями (я вважаю, на мою думку), займенниками (це, цей, той, все, кожний, будь-який, жодний, ніхто), які виступають засобами зв'язку в логічному процесі роздуму.

На другому, ознайомлювально-репродуктивному, етапі ставилася мета навчити дітей старшого дошкільного віку продукувати розповідь-роздум як суцільне зв'язне висловлювання, що складається з тези, доведення, висновку; сформувати вміння дошкільників використовувати різноманітні засоби зв'язку структурних частин тексту. Для досягнення мети другого, ознайомлювально-репродуктивного, етапу реалізовувалися такі педагогічні умови: поетапне формування у дітей елементарних уявлень про структуру розповіді-роздуму (теза, доведення, висновки); використання мовленнєвих ситуацій, які забезпечують позитивну мотивацію.

Третій етап, діяльнісний, спрямований на формування в дітей умінь самостійно складати розповідь-роздум у різних видах діяльності (навчально-мовленнєвій, художньо-мовленнєвій); на творче використання набутої інформаційно-змістової обізнаності в межах тем "Навколо рідної природи", "Стосунки між дітьми" для активізації розповіді-роздуму в нових видах діяльності (пізнавальній, ігровій, образотворчій, предметно-практичній). Педагогічною умовою на цьому етапі виступив діалогічний характер спілкування педагога і дітей у різних видах діяльності.

Прикінцевий етап дослідження засвідчив позитивні кількісні та якісні зрушення рівнів сформованості умінь дітей складати розповідь-роздум.

Висновки. Застосування запропонованих С. Русовою методів та методичних прийомів у процесі навчання старших дошкільників складати розповіді-роздуми дасть змогу дітям користуватися цим видом монологічної компетенції у різних ситуаціях спілкування.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження пов'язані з визначенням педагогічних умов впровадження елементів лінгводидактичної спадщини С. Русової в сучасну теорію та методику розвитку монологічної компетенції дітей дошкільного віку.

Використані джерела

1. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови : [підручник] / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. – К. : Вища школа, 2007. – 542 с.
2. Омеляненко А.В. Навчання дітей старшого дошкільного віку складати розповіді-роздуми / А.В.Омеляненко. – Донецьк: Юго-Восток, 2009. –196 с.
3. Русова С. Ф. Дошкільне виховання : вибрані твори / С. Ф. Русова. – К. : Освіта, 1996. – 245 с.

Omelianenko A.

FEATURES OF MONOLOGUE COMPETENCE FORMATION IN THE CONTEXT OF S. RUSOVA'S LINGUODIDACTIC CONCEPT IDEAS

In the article the author pays great attention to the peculiarities of monologue competence formation in the context of S. Rusova's linguodidactic concept ideas. The author emphasizes that in the modern interpretation of preschool educational problems S. Rusova's ideas and views gain the new meaning. During its historical development the Ukrainian preschool education relied on S. Rusova heritage while solving a number of theoretical and practical issues. The article states that the leading idea of preschool children's national educational concept is teaching children their native language. The author shares S. Rusova's views which define language as a social relationship between people, the means to identify their inner world and accept the new boundless knowledge. The analysis of psychological, educational and linguodidactic literature by the author stated that the issues of preschool education of connected speech were the focus of many researchers, but the issue of teaching senior preschool children to make up stories-reflections still remains unclarified. The author supports the view that the introduction of S. Rusova's teaching methods into modern practices should be adapted to the today's requirements of Ukrainian preschool linguodidactics. Modern linguodidactics offer a range of methods and techniques of teaching preschool children the connected speech. The author emphasizes the potential possibilities of fiction influence on the development of connected speech. Among the effective methods of connected speech development the author singles out modeling, observation, and excursions. The article highlights the features of the experimental method, which consists of three interconnected stages: preparatory, study-reproductive, and activity one. The final stage has shown the quantitative and qualitative changes of children skills levels to make up stories-reflections. The author concludes that the use of methods and techniques proposed by S. Rusova in teaching preschoolers will allow children to use this kind of connected speech in different situations of communication. The linguodidactic potential and peculiarities of using specific methods in teaching senior preschool children to compose stories-discourses are examined in the article.

Key words: story-discourse, methods of teaching, senior preschool children.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2016